

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

ПРОЕКТ USAID «ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ»

Фінансова грамотність та фінансовий добробут
українців: який стан та що робити?

За результатами загальнонаціонального опитування 2018 року

Юлія Вітка

Вересень 2019

Київ, Україна

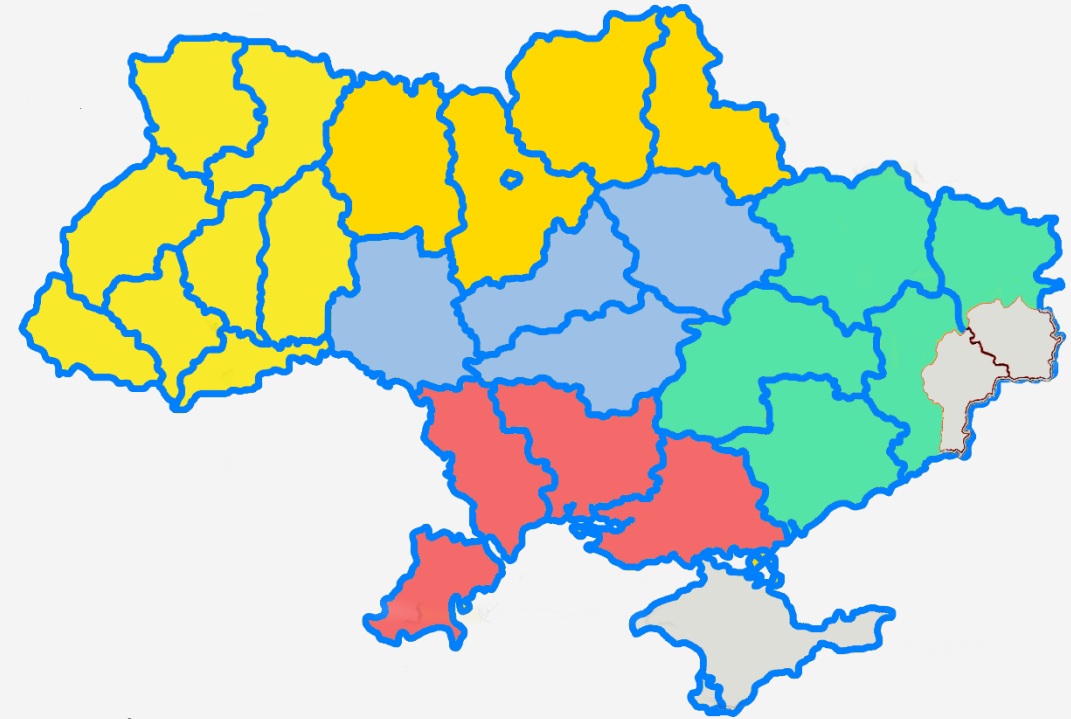
«Низький рівень фінансової грамотності, що спостерігається в більшості країн, став, якщо не безпосередньою причиною кризи, то принаймні одним із її обтяжливих чинників.»

Генеральний Секретар ОЕСР Анхель Гурріа, 2009 р.

Фінансова грамотність ≠ фінансові знання

МЕТОДИКА ОПИТУВАННЯ

- Загальнонаціональне опитування проводилося маркетинговою дослідницькою компанією «InMind».
- Проводилося у грудні 2018 року.
- Охоплювало всі регіони України, окрім АР Крим, східних територій, які непідконтрольні уряду України.
- В опитуванні брали участь люди віком від 18 до 79 років.
- Вибірка є репрезентативною щодо структури населення за статтю, віком, регіонами та розмірами населених пунктів.
- Розмір вибірки: 2007 людей.
- Розмір похибки: +/- 2%
- Середня тривалість інтерв'ю: 40 хвилин
- Анкета опитування включала запитання із опитування ОЕСР/Міжнародної мережі фінансової просвіти.

Географія опитування: 5 регіонів

- Центральний – Кіровоградська, Черкаська, Полтавська, Вінницька області;
- Північний – Житомирська, Київська, Чернігівська, Сумська області;
- Південний – Одеська, Миколаївська, Херсонська області;
- Західний – Волинська, Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Хмельницька, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька області;
- Східний – Харківська, Дніпропетровська, Запорізька області, а також частини Донецької та Луганської областей, що підконтрольні уряду України.

ВИКОРИСТАННЯ ОПИТУВАННЯ

Звіт про результати опитування можна використати для:

Обґрунтування
необхідності
здійснювати діяльність з
підвищення фінансової
грамотності, захисту
прав споживачів
фінансових послуг та
фінансової інклюзії

Визначення пріоритетів
та цільових груп для
національної стратегії
підвищення фінансової
грамотності

Визначення пріоритетів
та цільових груп для
проектів з фінансової
інклюзії

Забезпечення орієнтирів
для показників
ефективності майбутніх
проектів

УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

ЕКОНОМІЧНІ КРИЗИ
2008-09
2014-15

МАКРОЕКОНОМІЧНА НЕСТАБІЛЬНІСТЬ

ВЕЛИКА ЧАСТКА
ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

НИЗЬКИЙ РІВЕНЬ СЕРЕДНЬОГО ДОХОДУ

СИЛЬНА СИСТЕМА ОСВІТИ

СЛАБКА ЗАКОНОДАВЧА БАЗА
ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ

НИЗЬКИЙ РІВЕНЬ ДОВІРИ

ДУЖЕ НИЗЬКИЙ РІВЕНЬ
ДОВІРИ

До банків, державних органів, політиків, судової та податкової систем

РЕЗУЛЬТАТИ ОПИТУВАННЯ
ПРОЕКТУ USAID/FST

Державні банки «повністю довіряють» 6% людей;
«дещо довіряють» 29%

Приватні банки «повністю довіряють» 4% людей;
«дещо довіряють» 17%

53% людей «не довіряють банкам»

Лише 20% людей довіряють державним фінансовим установам

БАЛИ КРАЇН ЗА ІНДЕКСОМ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ОЕСР

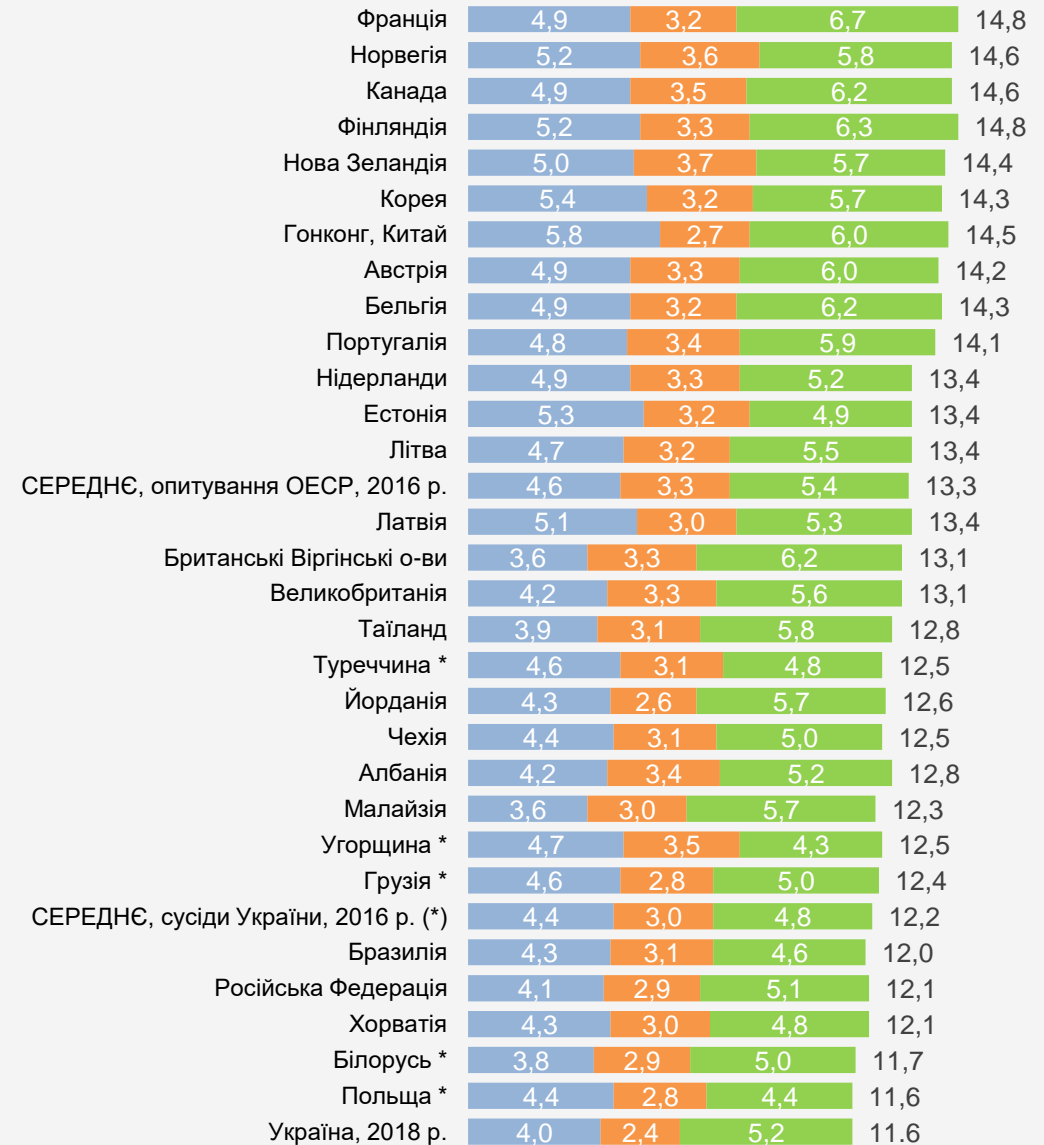
Середній бал,
30 країн, де в 2016 році
проводилось опитування за
методикою ОЕСР

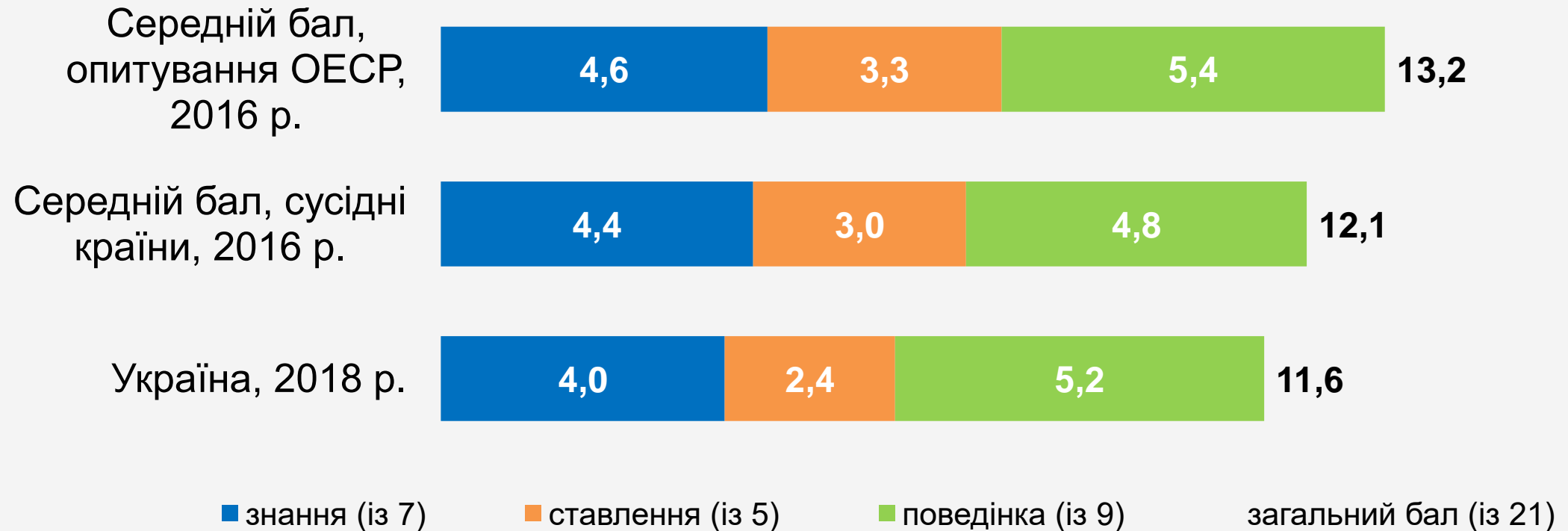
Середній бал,
сусідні країни, 2016 р.

Середній бал,
Україна, 2018 р.

БАЛИ З ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ОЕСР –
ПОРІВНЯННЯ З ІНШИМИ КРАЇНАМИ

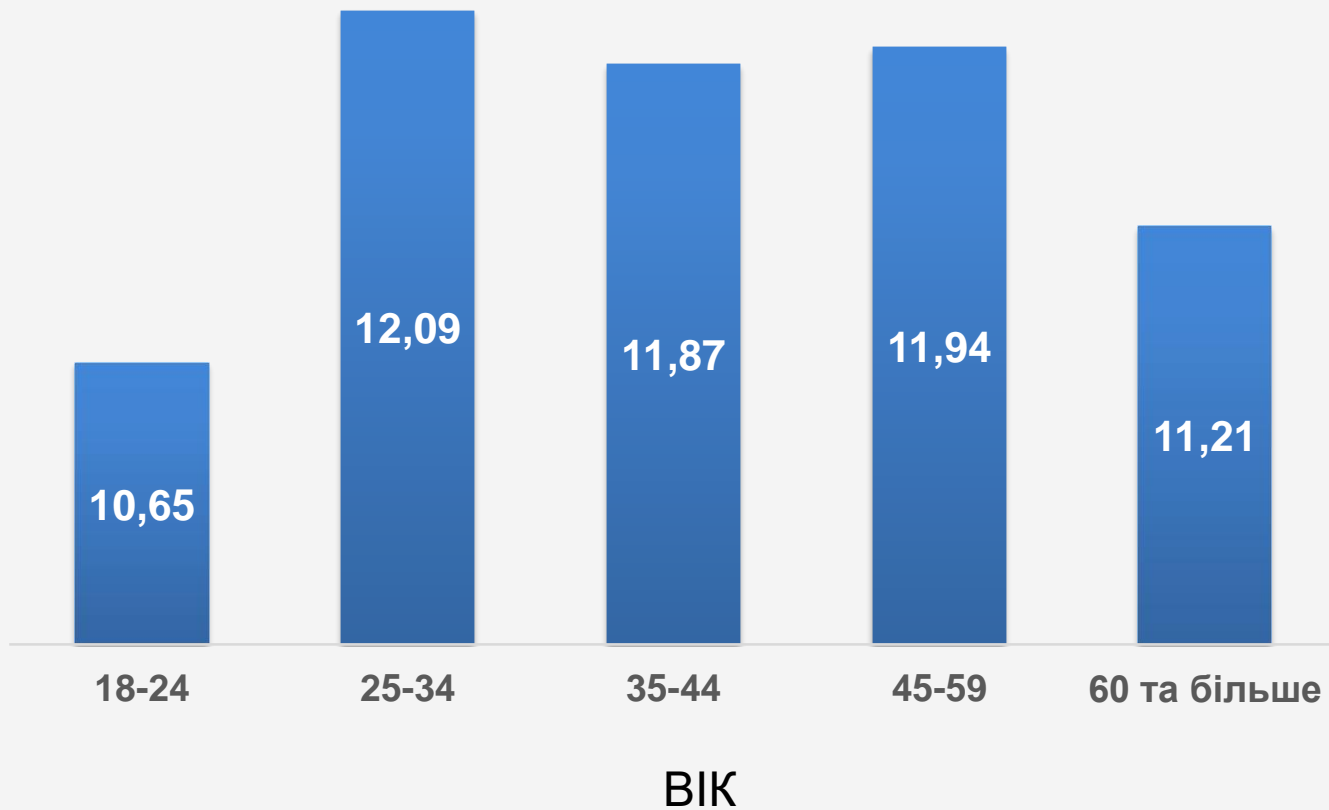

БАЛ З ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ – ДЕМОГРАФІЧНІ ВІДМІННОСТІ

Відмінності існують між різними групами за рівнем доходу та освіти

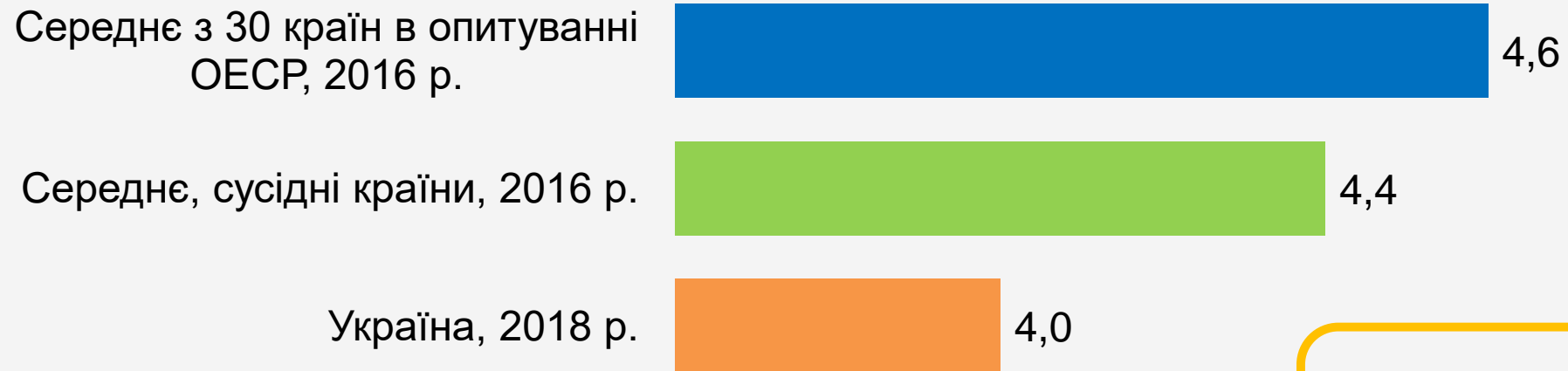
БАЛ З ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ – ДЕМОГРАФІЧНІ ВІДМІННОСТІ

Рівень фінансової грамотності є найнижчим у віковій групі 18-24 роки

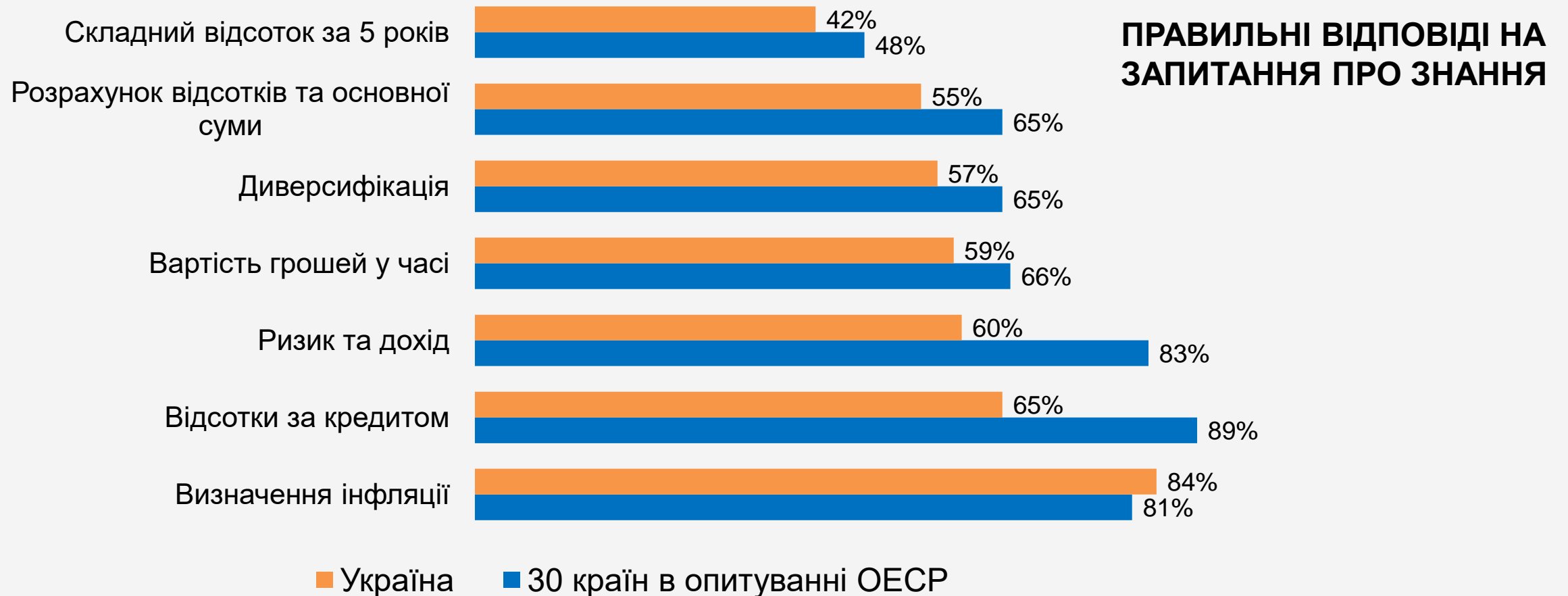
ФІНАНСОВІ ЗНАННЯ

СЕРЕДНІЙ БАЛ ЗА ЗНАННЯ (із 7)

Фінансові знання –
слабке місце

ФІНАНСОВІ ЗНАННЯ

ЗНАННЯ – ЗАПИТАННЯ ПРО ПРОСТИЙ ВІДСОТОК

ЗАПИТАННЯ ПРО ПРОСТИЙ ВІДСОТОК

Уявіть собі, що хтось поклав 100 гривень на ощадний рахунок із гарантованою відсотковою ставкою 2% на рік.

При цьому не здійснюється жодних додаткових платежів за цим рахунком і гроші не знімаються.

Скільки коштів буде на рахунку наприкінці першого року після сплати відсотків?

ЗАПИТАННЯ ПРО СКЛАДНИЙ ВІДСОТОК

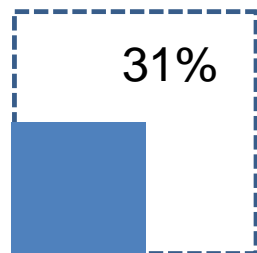
Скільки коштів буде на рахунку наприкінці п'яти років за ТИХ же умов?

- Більше 110 грн.
- Рівно 110 грн.
- Менше 110 грн.
- Не можу сказати

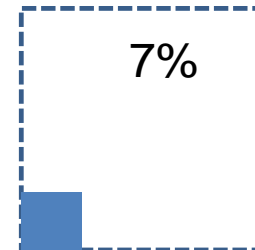
ЗНАННЯ ГАРАНТУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ ВКЛАДІВ

Респондентів запитали про максимальний розмір гарантованої суми відшкодування у разі визнання банку неплатоспроможним. Вони могли вибрати правильну відповідь з короткого списку варіантів.

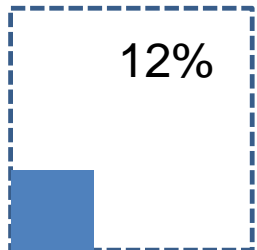
СЕРЕД ОСІБ, ЯКІ МАЮТЬ БАНКІВСЬКІ РАХУНКИ

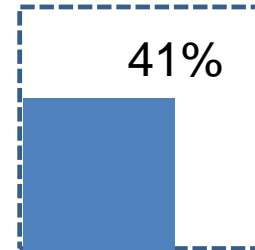
вибрали правильну відповідь

думали, що гарантія є необмеженою

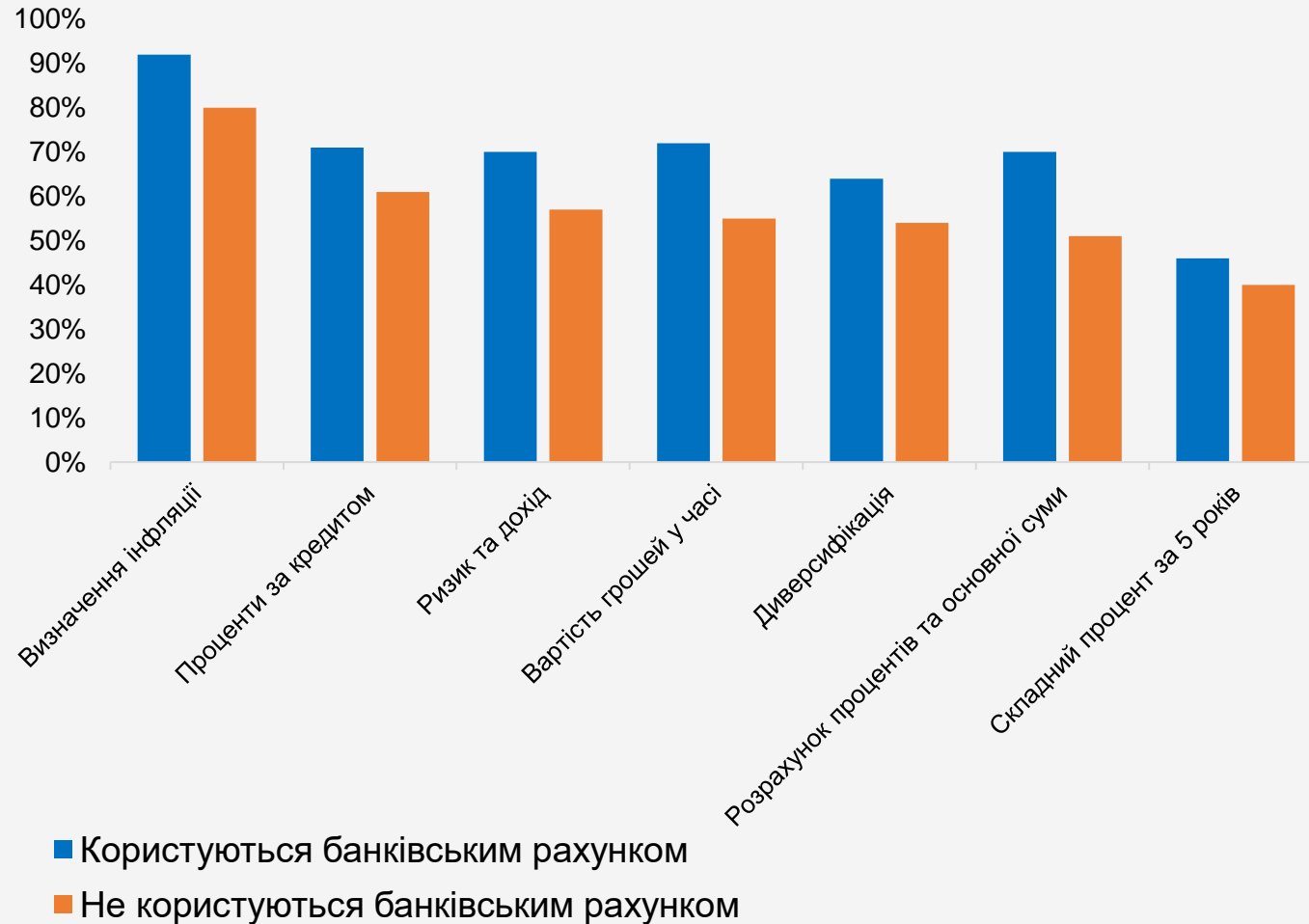

думали, що гарантії немає

сказали, що не знають

ФІНАНСОВІ ЗНАННЯ – ВПЛИВ ДОСВІДУ

Кращі знання пов'язані з користуванням банківським рахунком

СТАВЛЕННЯ ДО ЗНАНЬ

61%

Мені цікаво дізнатися більше про те, як краще розпоряджатися своїми фінансами

91%

Батьки мають навчити дітей розпоряджатися грошима

70%

Дітей мають навчати розпоряджатися своїми грошима в школі

Українці цікавляться фінансовою грамотністю та підтримують її

Люди хочуть, щоб діти навчилися розпоряджатися своїми грошима

СТАВЛЕННЯ ДО ФІНАНСІВ

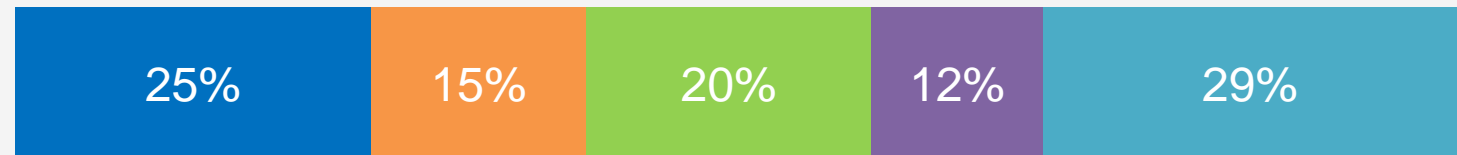

Багато українців все ще орієнтуються на короткострокову перспективу, аніж на довгострокову

СТАВЛЕННЯ – ОБГОВОРЕННЯ ФІНАНСОВИХ ПИТАНЬ

Люди вважають обговорення фінансових питань некомфортним...

Фінансові питання обговорюю з друзями та родичами

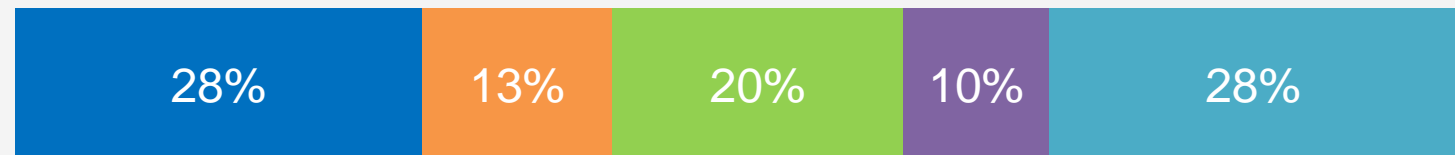

■ 1 повністю згоден ■ 2 ■ 3 ■ 4 ■ 5 зовсім не згоден

СТАВЛЕННЯ – СПЛАТА ПОДАТКІВ

... але вважають прийнятним ухилення від сплати податків

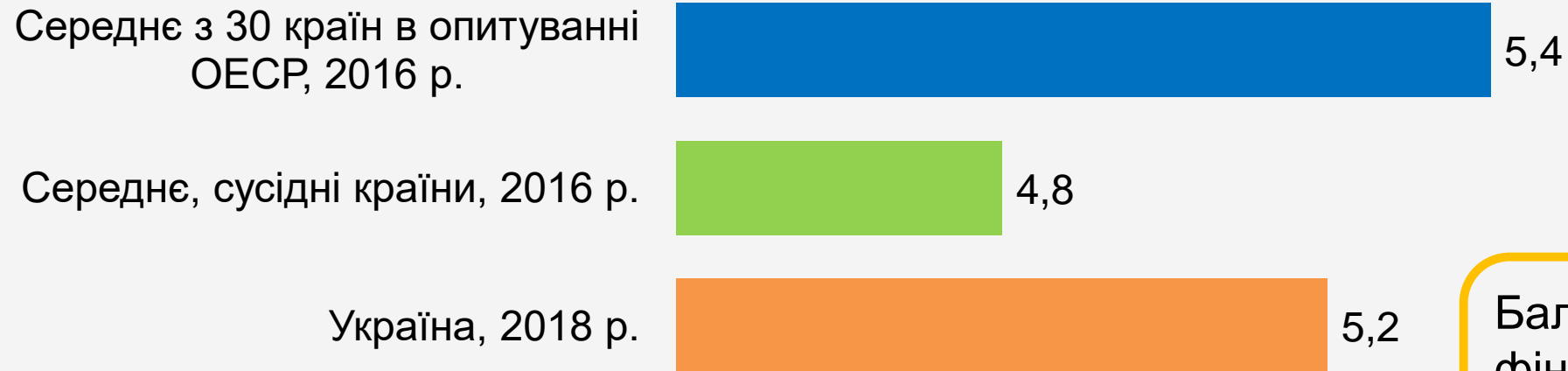
Якщо існує можливість ухилитися від сплати податків, то слід нею скористуватися

■ 1 повністю згоден ■ 2 ■ 3 ■ 4 ■ 5 зовсім не згоден

ФІНАНСОВА ПОВЕДІНКА

СЕРЕДНІЙ БАЛ ЗА ПОВЕДІНКУ (із 9)

Бал України за фінансову поведінку виявився доволі високим

ЩО ЛЮДИ РОБЛЯТЬ, А ЩО – НІ

Добре плануємо, але погано користуємося фінансовими послугами

82%

ретельно контролюють витрати

60%

користувались будь-яким фінансовим продуктом за останні 2 роки

73%

вчасно сплачують рахунки

52%

зберігають гроші готівкою вдома

70%

планують доходи і витрати

12%

заощадження в банку

ФІНАСОВИЙ ДОБРОБУТ

- Опитування проводилось після інноваційного міжнародного дослідження з вивчення заходів з підвищення фінансового добробуту в Канаді, Австралії, Новій Зеландії, Норвегії, Великобританії, Сполучених Штатах.
- Фінансовий добробут – це загальний результат. Фінансова грамотність – це один із чинників підвищення добробуту.
- Це дослідження допомагає нам вивчити, які чинники фінансової грамотності мають найбільший вплив на підвищення фінансового добробуту.

ФІНАНСОВИЙ ДОБРОБУТ – ЗАПАС МІЦНОСТІ

Респондентів запитали:

«Як часто Ваші доходи не покриваються витратами?»

58%

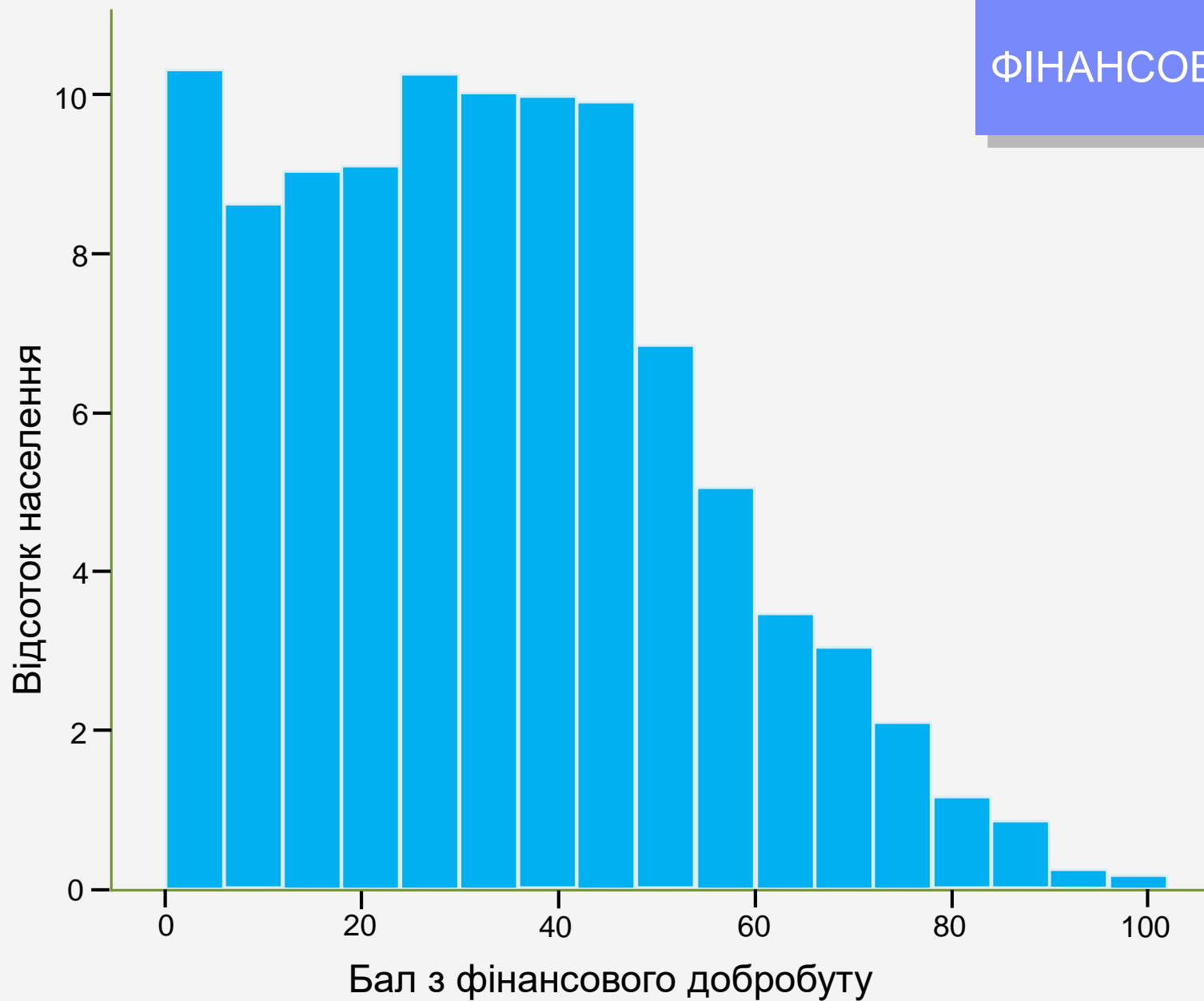
сказали, що протягом ост. 12 місяців іноді їхній дохід не покривав витрат

30%

зверталися за запозиченнями

Українці відчують значний стрес через проблеми із грошима

ФІНАНСОВИЙ ДОБРОБУТ – НОВИЙ ПОКАЗНИК

Серединний бал: 32

ФІНАНСОВИЙ ДОБРОБУТ – КЛЮЧОВІ ЧИННИКИ

Які ключові чинники пов'язані з більш високим фінансовим добробутом?

- Якщо всі інші чинники залишаються незмінними.

Дохід

Особистий та сімейний дохід разом

0,40

Моделі фінансової поведінки

Обмеження витрат

- 0,23

Уникнення користування кредитом, особливо для повсякденних потреб

0,18

Фінансові знання

Самооцінка знань (тобто загальні знання та впевненість)

0,14

Ставлення

Орієнтація на більш довгострокову перспективу

0,13

СЕГМЕНТИ АУДИТОРІЇ

«Старше покоління» - від 55 років

Найнижчий рівень фінансового добробуту, ледве зводять кінці з кінцями
Бал з фінансової грамотності близький до середнього, фінансова дисципліна

«Студенти» – до 24 років

Рівень фінансової грамотності низький
Бали за знання, ставлення, поведінку – нижчі середніх

«Зразкові сім'ї» - від 25 до 45 років

Фінансово стійкі
Найвищий бал із фінансової грамотності; бал за поведінку набагато вищий

«Сім'ї у скрутному становищі» від 25 до 45 років

Фінансово нестійкі, ледве зводять кінці з кінцями, беруть кредити
Бал з фінансової грамотності вище середнього, але найнижчий бал за ставлення

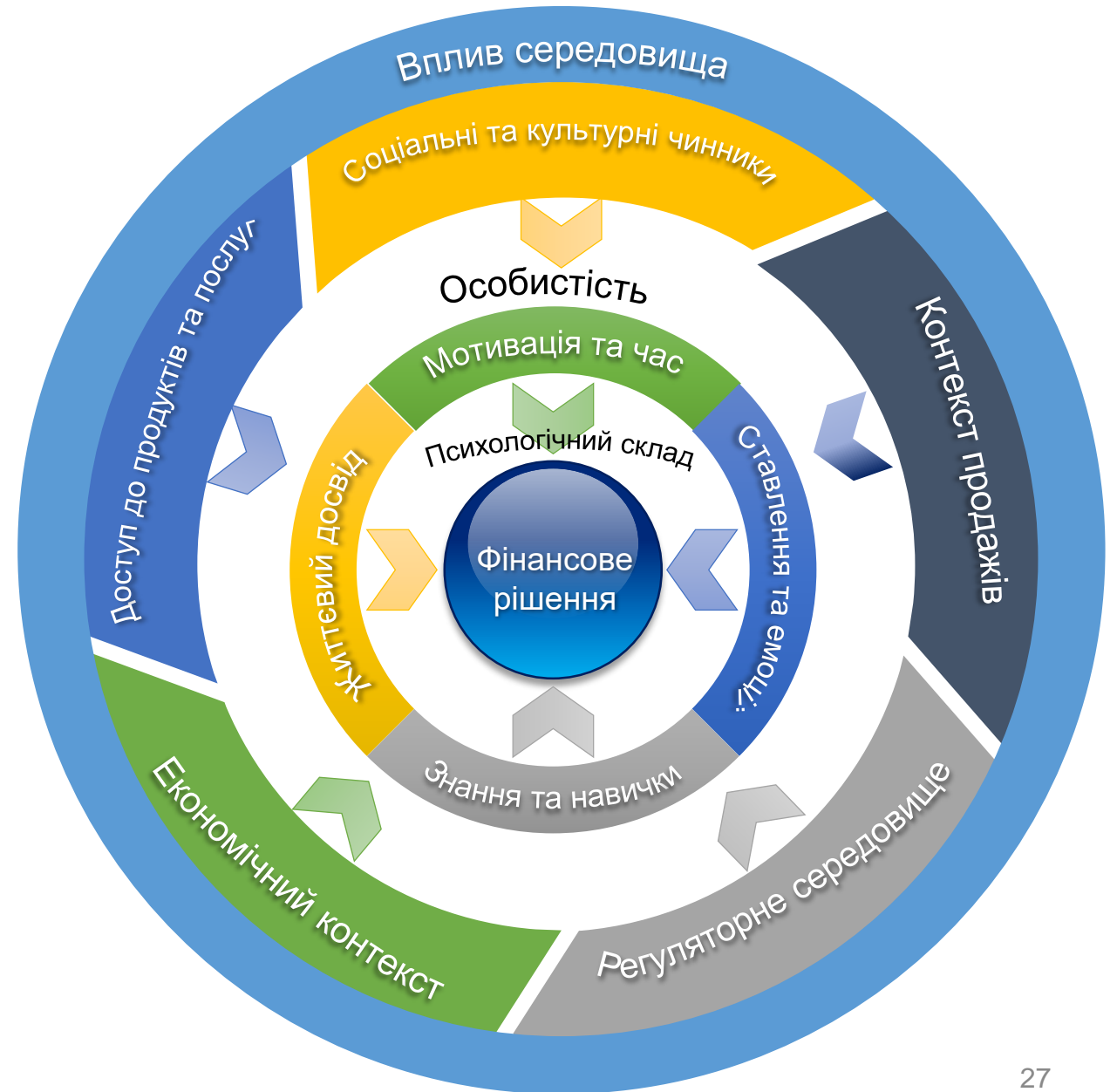
«Сім'ї у більш комфортному становищі» - від 27 до 50 років

Вищий рівень добробуту, але низький запас міцності
Низькі бали за знання та поведінку

ЩО ВИЗНАЧАЄ ПОВЕДІНКУ?

«Раціонального» споживача, на якого орієнтується традиційна економічна теорія, не існує. Натомість, існують просто «нормальні» люди.

Жерве та Одеан, 2001 рік

ВИСНОВКИ

Рівень фінансової грамотності в Україні нижче, ніж в інших країнах.

Виділяється орієнтація на короткострокову перспективу.

Рівень фінансового добробуту в Україні низький.

Ключовими чинниками (разом з доходом) є конкретні моделі поведінки та ставлення (витрачання, користування кредитом та нездійснення заощаджень).

Результати оцінки фінансової грамотності та добробуту свідчать про те, що пріоритетом для України має бути реалізація програм з фінансової грамотності.

Рівень користування банківськими рахунками та активного заощадження низький.

Фінансова грамотність є важливою, але сама по собі вона цих проблем не вирішить.

Необхідно, щоб банки завоювали довіру людей та були прийняті сильні закони із захисту прав споживачів та пруденційні стандарти.

Найнижчий рівень фінансової грамотності спостерігається у віковій групі 18-25 років.

Вказує на те, що пріоритетною цільовою аудиторією мають бути підлітки та молодь.

Закредитованість може і не є великою проблемою зараз, але має потенціал для зростання.

Зміна ставлення та поведінки людей потребує масштабної інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

由投委會管理 Managed by IFEC

Free and impartial money advice

ДЖЕРЕЛО ІНФОРМАЦІЇ, ЯКЕ ВВАЖАЄТЬСЯ КОРИСНИМ ТА ВАРТИМ ДОВІРИ

Понад 7 мільйонів австралійців користувались MoneySmart в 2018 році.
(Із населення 25 мільйонів)

11 000 різних веб-сайтів пов'язані з MoneySmart
за допомогою 336 000 посилань

ДОСТУПНА ДЛЯ РОЗУМІННЯ КОМУНІКАЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ

Ця книга про те, як розпоряджатися власними коштами у повсякденному житті, написана простою мовою.

В Австралії було продано 1,3 мільйони примірників цієї книги.

За оцінками кожна двадцята австралійська родина має цю книгу.

Висновок: Людей цікавитимуть фінансові теми, якщо їх добре комунікуватимуть, та якщо вони будуть актуальними для їхнього життя.

ЕФЕКТИВНА КОМУНІКАЦІЯ

- Для того, щоб змінити культуру, потрібна широкомасштабна комунікаційна робота.
- Найефективніші комунікації відбуваються з використанням дружнього до споживачів бренду та «голосу», яким довіряють та які є актуальними для споживачів, а НЕ регулятора або державного органу.
- Молоді люди дослухаються до інших молодих людей (+ 7 років)

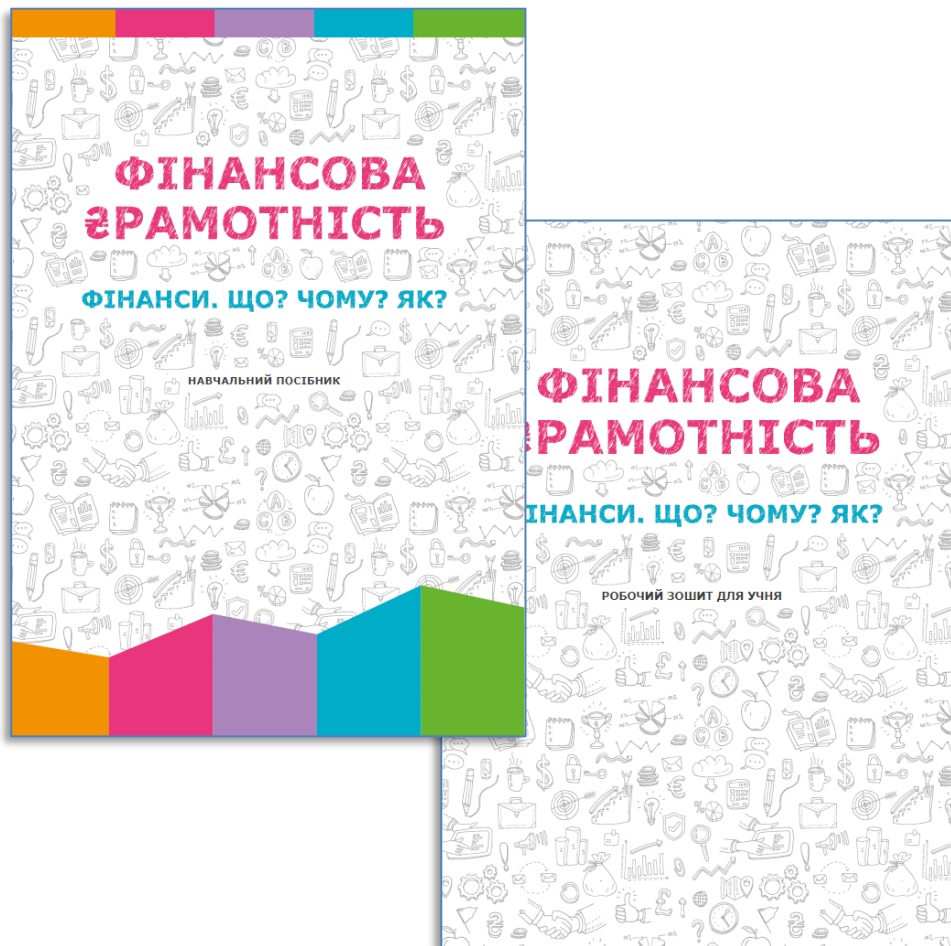

КООРДИНАЦІЯ ТА СПІВПРАЦЯ

ФІНАНСОВА ГРАМОТНІСТЬ: ПОСІБНИК ТА ЗОШИТ

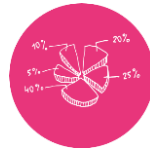
КЛЮЧОВІ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Вступ до особистих фінансів

Ставтеся до грошей відповідально
Інвестуйте в людський капітал
Складайте фінансовий план

Фінансова система та фінансові послуги

Долучайтеся до фінансової системи
Знайте свого фінансового посередника
Сплачуйте безготівково та користуйтеся інноваційними рішеннями

Заощадження та інвестиції

Нехай гроші працюють на вас
Заощаджуйте - це шлях до досягнення фінансових цілей
Інвестуйте обізнано та обачно

Запозичення та кредит

Позичайте на виправдані цілі
Обирайте кредитні продукти свідомо
Контролюйте свої борги

Як себе захистити

Управляйте своїми ризиками
Розпізнавайте фінансове шахрайство та уникайте його
Знайте свої права, бо обізнаний - значить, озброєний

РОЗДІЛ 1

Вступ до особистих фінансів

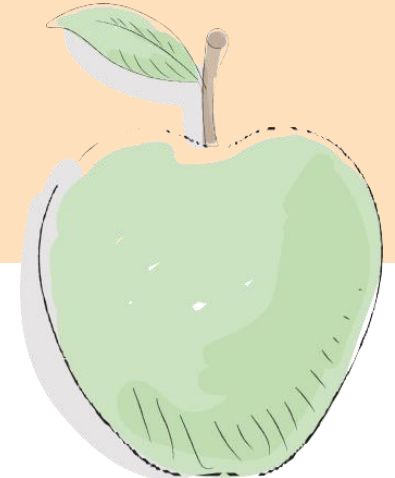
Огляд розділу

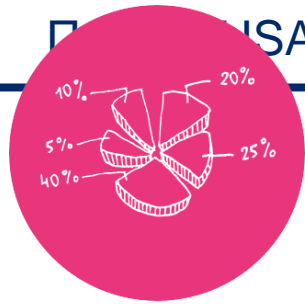
- ✓ Що таке гроші
- ✓ Зайнятість і підприємництво
- ✓ Фінансове планування
- ✓ Надходження
- ✓ Видатки
- ✓ Складання та ведення сімейного бюджету
- ✓ Податки

Цінності

- ◆ Ставтеся до грошей відповідально
- ◆ Інвестуйте в людський капітал
- ◆ Складайте фінансовий план

РОЗДІЛ 2

Фінансова система та фінансові послуги

Огляд розділу

- ✓ Як працює фінансова система
- ✓ Банки та банківські послуги
- ✓ Страхування
- ✓ Небанківські фінансові установи
- ✓ Що таке валюта
- ✓ Платежі та платіжні системи

Цінності

- ◆ Долучайтеся до фінансової системи
- ◆ Знайте свого фінансового посередника
- ◆ Сплачуйте безготівково та користуйтеся інноваційними рішеннями

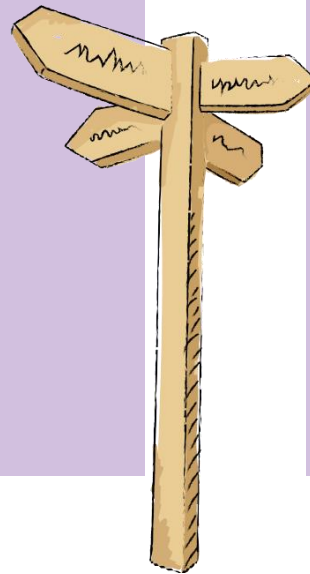

РОЗДІЛ 3

Заощадження та інвестиції

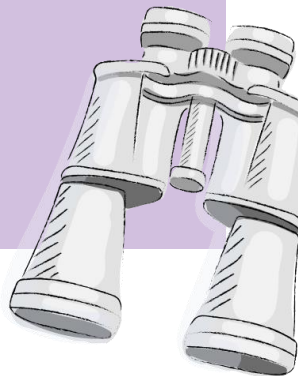
Огляд розділу

- ✓ Вступ до заощаджень та інвестицій
- ✓ Депозити
- ✓ Інвестиції
- ✓ Пенсії

Цінності

- ◆ Нехай гроші працюють на вас
- ◆ Заощаджуйте – це шлях до досягнення фінансових цілей
- ◆ Інвестуйте обізнано та обачно

РОЗДІЛ 4

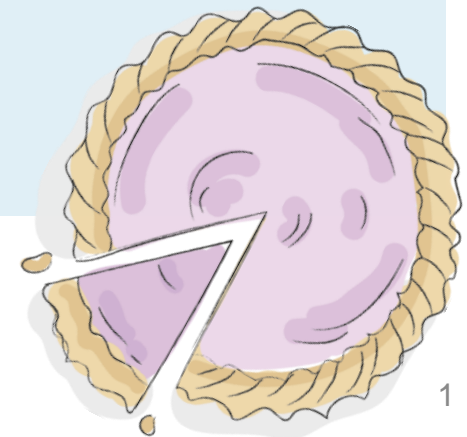
Запозичення та кредит

Огляд розділу

- ✓ **Запозичення та борг**
- ✓ **Вартість кредиту**
- ✓ **Обираємо кредитну пропозицію**
- ✓ **Кредитні продукти**

Цінності

- ◆ **Позичайте на виправдані цілі**
- ◆ **Обирайте кредитні продукти свідомо**
- ◆ **Контролюйте свої борги**

РОЗДІЛ 5

Як себе захистити

Огляд розділу

- ✓ **Типи ризиків та управління ними**
- ✓ **Види страхування**
- ✓ **Фінансова безпека та шахрайство. Фінансові піраміди**
- ✓ **Захист прав споживачів фінансових послуг**

Цінності

- ◆ **Управляйте своїми ризиками**
- ◆ **Розпізнавайте фінансове шахрайство та уникайте його**
- ◆ **Знайте свої права, бо обізнаний - значить озброєний**

